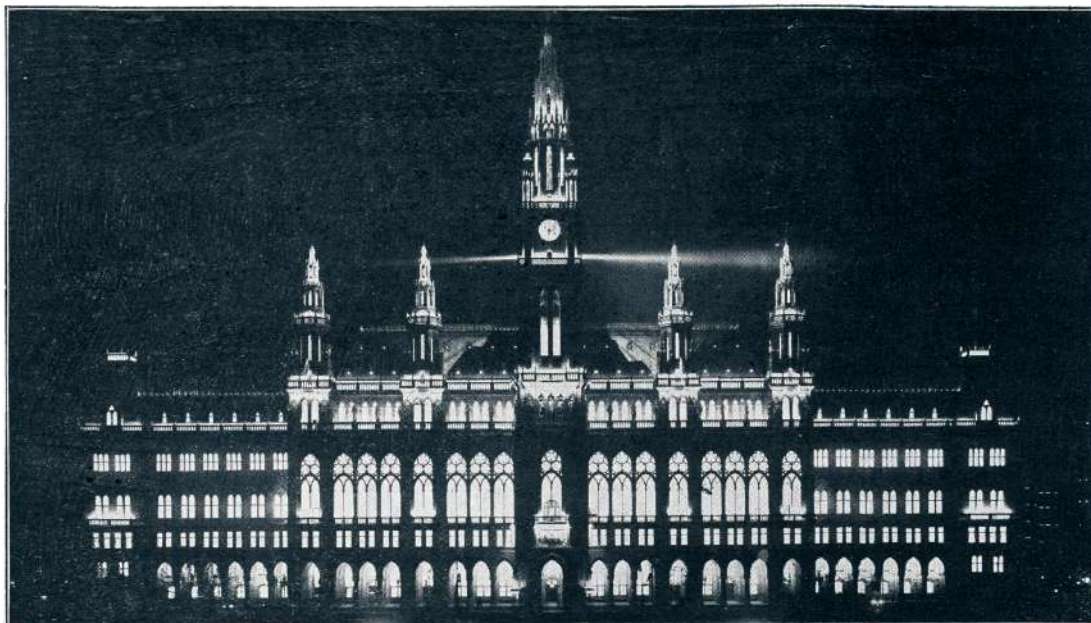

DUNAJSKA MESTNA HIŠA, RAZSVETLJENA NA PREDVEČER 2. DECEMBRA

Sveti večer na Ukrajini.

Spisal dr. Leopold Lénard.

Ukrajino, Ukrajino,
nenjko moja, nenjko!
Jak tebjā zgađaju, kraju,
zavjane serdenko. —
Ševčenko.

Tako lahko mi ni bilo še nikdar potovati, kakor lansko leto iz Varšave na Ukrajino.

Nekega popoldne — bil sem ravno pri čaju — mi pride Marysia povedat, da me nekdo kliče k telefonu. Stopim v drugo sobo ter se oglasim. Odgovori mi gospodična grofica Mancia Boniecka, če ne bi hotel čez ruske božične praznike iti k njenemu bratu na Ukrajino, ki je njo prosil, naj me povabi k njemu v njegovem imenu.

To je bilo ravno dan po svetih Treh kraljih po našem, latinskem koledarju. V kraljestvu Poljskem velja namreč naš latinski ali gregorijanski koledar, na Ukrajini in na Litvi se pa ravna jo tudi katoličani po julijanskem ali grškem koledarju, ki je ravno za 14 dni za našim. Tu smo torej praznike ravno dokončali, tam bi se pa imeli šele pričeti.

Odgovorim, da se ne morem kar tako pri telefonu odločiti, sporočil bom pozneje.

„Dobro,“ odvrne gospodična, „odgovorite mi torej, vas prosim, telefonično jutri zjutraj, ker popoldne je treba odpotovati.“

Gospodo Boniecko sem že deloma poznal. Gospa Boniecka in gospodična sta bivali večkrat pri nas, in jaz sem bil večkrat povabljen v njihovo hišo. To sta izredno mili in pobožni prikazni; tipa svetih in za vse dobro požrtvovalnih oseb, kakor se dobé le v staropoljskih krogih. Nekoč sem bil povabljen k njima na obed, ko sta prišla tudi oba sinova, Stanislav in Edvard, na obisk k materi v Varšavo. Gospod Edvard gori ves samo za eno idejo, za kmečko zadružništvo, kateri se je oddal z vso dušo. Ker je že poprej slišal, da se pri nas zadružništvo dobro razvija, se je med nama takoj vnel živahen razgovor, katerega je bilo seveda težko razviti do konca med obedom in v salonu po obedu. Name je naredil neizmerno simpatičen vtis. Mlad, visok, vitek človek z majhnimi brkami pod nosom, z resnim, vedno zamišljenim obrazom, odločnim, urnim kretanjem.

* * *

Pozneje omenim o povabilu gospodični Marciševski. Mislil sem, da mi bo odsvetovala. Saj sem vedel, kako so se dobre duše zame bale in skrbele, ako sem se le nekoliko dalje kje zamudil. Toda obratno.

„Tje pa le pojte,“ mi odgovori. „Sedaj imate še čas, ker se prično ruski prazniki; Boniecki, to so magnatje, videli boste nov svet in življenje v hiši poljskega aristokrata.“

Ko sem še nekoliko vse premislil sam pri sebi, sem se do jutra odločil in po zajtrku telefoniral, da pridem.

„Počakajte v sobi, pridem takoj dol,“ mi odgovori gospodična Boniecka po telefonu.

Čez nekaj časa se res ustavijo sani na vrtu pred hišo in ona izstopi ter hiti v sobo.

„Torej greste?“

„Grem!“

„Izvrstno. Brat vas jako želi. Bosta debatirala o združništvu. Jaz sem mu že telegrafirala, da pridete in našemu škofu v Žitomir po „celebret“ in jurisdikcijo za praznike. Zdaj morate pa hiteti, ker ob štirih popoldne gre kurir s terespoljske postaje na Pragi, in to je od tukaj še eno uro daleč.“

„Jaz sem na pot hitro odpravljen in zdaj je šele deset ura.“

„K nam se je treba dobro pripraviti, ker je daleč in zima. Imate kožuh?“

„Imam.“

„Pokažite ga!“

Gospodične si ogledajo moj kožuh od vseh strani ter ga slednjič odobré. Manjkalo mu je samo enega gumba, ki so ga hitro prišile.

„Kožuh je dober,“ reče Boniecka, „na železnico zadostuje. Potem vam bo pa moj brat poslal na postajo konje, ker s postaje do Kužminjec imate še 50 vrst (okrog 55 kilometrov) in voznik vam bo prinesel še en kožuh z doma, da se vanj zavijete na saneh. — Imate kovčeg?“

„Imam.“

„Pokažite!“

Prinesem svoja dva ročna kovčega. A z njima nisem imel toliko sreče. Enega so obsodile, da je preneroden, drugi pa premajhen. Urno privlečejo same od nekod neki kovčeg.

„Vam bomo že mi vse pripravile na pot, vi pa greste lahko medtem po drugih opravkih, če imate še kaj urediti.“

* * *

Meni je bilo to jako všeč, ter grem v mesto po nekaj opravkih, katere sem moral še urediti pred odhodom.

Vrnem se na obed, a še to nekoliko prepozno.

Moje dobre duše so bile že v velikih skrbih, če nisem morda pozabil, da imam odrinuti. Gospodična Vanda se je očitno razveselila, ko me je zagledala, Zofija je tekla k električnemu zvoncu pozvonit, da bi mi hitro prinesli obed.

Moral sem res hiteti.

Nisem še končal z obedom, ko mi prinese gospodična Zofija kovčeg.

„Tu smo vam zavile vse, kar potrebujete za 14 dni na poti. Ni treba zdaj odpirati, da ne spravite v nered.“

Končam z obedom in vstanem od mize.

V zadnjem trenutku pride še gospodična Marcisevska:

„To koverta mi je izročila za vas gospodična Boniecka. Zdaj morate pa hiteti. Izvošček čaka že s sanmi pred durmi. Danes je grda pot in čez Prago težko vozi. Da ne zamudite.“

Ko hočem že iz sobe, zazveni še telefonični zvonček:

„Marija Boniecka.“

„Lénard.“

„Hitite, da ne zamudite! Ste gotovi?“

„Ravno odhajam.“

„Je vse v redu?“

„Vse.“

„Ob štirih in deset minut gre vlak. Jaz pridem tudi dol na postajo. Na svidenje!“

„Na svidenje!“

* * *

Sedem na sani, izvošček požene in sani se začno premetavati po ulici in odskakovati ob zmrzle kope snega.

Na saneh odprem koverta, katero so mi stisnile v roke pred odhodom. V njej je bilo: trije vozni listki, drugi razred, spalni prostor in dodatek za kurir, dalje 25 rubljev (62 kron 50 vin.) za pot in listek z natančno dispozicijo, kako imam popotovati, kdaj gre vlak iz Varšave, kje in ob kateri minuti se mi je presesti, kdaj večerjati, kdaj zajtrkovati, kje izstopiti itd.

Ko pridem na postajo, je bila tam že gospodična Boniecka z neko tovarišico, me spremila na peron in počakala, dokler ni vlak odrinil.

* * *

Bila je nedelja in neposredno pred ruskimi božičnimi prazniki. Raditega je bilo mnogo občinstva, zlasti ruskih uradnikov in častnikov, ki so šli domov na praznike. Toda ker sem imel numeriran sedež, se mi ni bilo potreba prerivati za prostor. V moj oddelek sta prišla še dva Rusa, oče in sin, ki sta govorila med sabo večinoma po francosko, in neki Poljak veleposestnik. Rus — moral je biti uradnik ali častnik v civilu — je Poljaka poznal že od poprej in ga prijazno pozdravil; Poljak pa mu odgovori na pozdrav tako kratko in suho, kot bi mu hotel

reči: „Pusti me pri miru, saj vidiš, da te ne maram.“ Rus mu prične s še večjo vljudnostjo predstavljati svojega sina, a Poljak ostane vedno lesen in suh. Rus ga nagovarja, Poljak odgovarja kratko in rezko, skoraj razžaljeno. Toda ni bilo videti, da bi se Rus čutil užaljenega, samo upanje je polagoma izgubil, da bi se dal pričeti ž njim kak pogovor.

Tako do večera.

Zvečer pride natak in sprejema naročila za večerjo. Poljak je medtem že izstopil, na njegovo mesto je pa prišel neki človek v vojaški uniformi, ki me je živo spominjal na generala v Gogoljevem „Revizorju“, katerega sem videl nekoč v krakovskem gledališču. Velik, širokopleč, star, s sivo, razmršeno brado in tako naivnim izrazom, da mi je smeh privzdigaval dušo, če sem ga pogledal.

Moja starejša tovariša naročita večerjo. Jaz počakam nalašč, da bi večerjal pozneje sam, ali vsaj na drugem prostoru.

Toda moj ruski sopotnik je opazil, da sem naročil jaz večerjo za pozneje in je tudi on naročil zase in za sina, da večerjata pozneje. Tako smo torej vendar prišli skupaj.

Ko pridem k večerji, sta moja sopotnika že sedela za mizo in mi prijazno pokazala, da je tudi meni že pokrita miza poleg njiju. Torej sem se moral predstaviti in znanje je bilo sklenjeno. Toda jaz sem govoril kolikor mogoče malo, dajal le bolj negativne odgovore, večerjal hitro, potem se pa poslovil, češ, da sem strašno truden in moram iti spat.

Ko se vrnem v kupej, me prične še moj dobrodušni žandarski tovariš izpraševati: „kuda i atkuda?“ Ko mu povem „atkuda“, pogleda široko, naredi začudeno-veselo presenečen obraz in me vpraša, če nisem morda kakšen „brat Slavjanin“, ki gre na slovanski shod?

Če bi čutil v sebi za to le količkaj poklica ali veselja, lahko bi igral tu vlogo Hlestjakova.

Toda jaz sem bil mnenja, da je v danih razmerah zame najbolje, ako grem hitro spat in spim vso pot. Tako sem tudi naredil.

Zbudil sem se šele zjutraj po sedmi uri, nekoliko prej kot se je bilo treba presesti.

Potem sem se zvil še z lokalno železnico dolgo, dolgo časa ter izstopil slednjič proti enajsti uri na postaji Lipovec.

V popotni dispoziciji, katero so mi dali od doma, je stalo, da moram zajtrkovati pred preseganjem v vlaku, toda na to sem pozabil, oziroma sem se prepozno zbudil.

Lokalni vlak je bil vse trdo nabasan potnikov, kajti tu je bil Sveti večer in veliko ljudi. K sreči sem zadel tu na nekega človeka, ki je koj od začetka naredil name najboljši vtis, pozneje se mi je

predstavil kot g. Lišinski, brat dumskega poslanca, veleposestnik, ki mi je s svojimi širokimi pleči takoj naredil dovolj prostora, potem pa pričel pripovedovati čudne reči iz ondošnjega življenja.

Tako mi je minila dolgočasna vožnja še primeroma dosti hitro.

Po velikih železnicah se potuje na Ruskem v drugem razredu jako udobno, udobnejše kot pri nas. Toda lokalne železnice so redko sejane in skrajno neudobne.

Čudno čuvstvo navdaja človeka, ko se pelje v te brezmejne razdalje, ki leže že takorekoč onkraj našega sveta. Tu razumeš, kako so nastale one krepke, železne postave, polne energije, narave široke in neupogljive, katerih zastareli, počrneli portreti gledajo nate s sten domov poljskih plemenitašev, z bulavami v rokah in pod njimi napisi, ki pripovedujejo, kaj so delali in kaj so bili ti kaštelani, vojvode, hetmani itd. Kulturno delo, katero so oni zasnovali s tolikim nakladom svojih sil, je razpadlo v groblje, njihovi potomci se pa potikajo po svetu ali pa sede doma, na grudi svojih dedov, na groblji njihove slave in moči.

V Lipovcu izstopim in se ogledujem po vozu, ki bi imel priti pome. Raznovrstnih, večinoma judovskih vozov je bilo tu mnogo, toda našega nisem mogel spoznati. Vprašam nekega železniškega uslužbenca: kje je voz iz Kožminjec? — Pokaže mi na voz, ki je stal v neki razdalji, grem k vozu; voznik je bil močan, poraščen Rusin, pravoslaven. Prinesel je tudi zame velikanski topel kožuh, da sem ga ogrnil čez svojega in se ves zavil vanj. To je bilo glavno.

V moji dispoziciji je stalo, da se imam na postaji še malo okrepčati, preden odrinem. Toda judinja, ki je stala na postaji za bufetom, je izgledala tako neokusno, da nisem imel mnogo volje, dasiravno sem bil še tešč in je bila že poldvanajsta ura. Tudi voznik, kateremu se najbrže tudi ni več ljubilo čakati in bi najrajši takoj odrinil, mi je odsvetoval tu zajtrkovati, češ, da bo v Lipovcu bolje.

Torej sedem na voz, zavijem se ves v prineseni kožuh in velim pognati.

Prideva v mesto Lipovec, — dolgo vas, — večinoma lesene kočice so raztresene daleč na okoli, v središču mesta se nahaja po staroslovenski navadi velikanski trg, po katerem se sučejo umazani judje v kaftanih ali kakor se tu imenujejo „halatih“, dolgih do pete, ponošenih in zašpehanih, s pejsami za ušesi, ki padajo na ramo in se cede olja in maščobe, vmes se prikaže kakšen Rusin ali Rusinka v belem kožuhu in svinje rijejo tuintam pred hišami. Vprašam torej voznika, kje je tu restavracija, o kateri mi je poprej tako zatrjeval, da je v Lipovcu?

Voznik se prične praskati za ušesi, ustavi voz in začne kričati k judom na ulici, kje je tukaj kakšna restavracija?

Neki jud nama res pokaže nizko, z modro barvo pobarvano poslopje, na katerem je bilo napisano: Vino, pivo.

Stopim noter, a takoj med vratmi opazim, da bi se tu dobil kvečemu kak „prigrizek“ k pijači, in še to v najbolj netečni obliki.

Potegnem jo nazaj, rečem vozniku, ki je medtem hotel že spet kričati po informacije k drugim judom, naj molči in samo čaka, kar je ubogal slepo kot štor, ter pričnem sam iskati gostilne, kajti moj želodec mi je zatrjeval, da je tega že skrajna potreba.

Na glavnem trgu zagledam veliko poslopje, najlepše v tem mestu, od daleč je izgledalo, da mora biti gostilna, morda celo kaj takega, kar bi se tu imenovalo „hotel“.

Grem bliže in spoznam, da je to samo državna „žganjarna“. Mikalo me je stopiti v njo, toda sem se bal, da ne bi imel kakih uradnih neprijetnosti. Obrnem se nazaj in grem dalje po ulici. Najdem drugo hišo z napisom „pivo“, pred njo stoji nekoliko bolj civiliziran jud. Vprašam ga, če se dobi pri njem kaj jesti?

„Vse, vse se dobi, kar želite,“ cdvrne ter me porine noter tako urno, da sam nisem vedel, kako sem prišel v gostilniški prostor.

Tla so bila iz navadne zemlje, strop neoglagljene deske, stene neometane, na lesenih, nepokritih mizah, obstoječih iz neoglagljenih, napol segnitih desk, posode z razno alkoholno pijačo neznane in dvomljive kakovosti, na klopeh za njimi nekaj dolgočasnih obrazov, po izbi se suče stara, debela, umazana judinja, ki plane k meni ter me začne izpraševati, česa želim?

Jaz se urno obrnem ter grem vun, ne da bi ji kaj odgovoril. Čul sem samo še, da je jud nekaj kričal za menoj in me menda vabil, naj ostanem.

Ko sem bil spet na prostem, sem se pričel jeziti sam na sebe, da sem po Ruskem na deželi iskal gostilne. Saj bi vendar moral poznati razmere še iz Galicije!

Toda rekli so mi, da je Lipovec mesto in naš voznik je tako zatrjeval, da je tu „restavracija“.

Toda meni se res za nobeno ceno ni ljubilo tešče dalje, 50 vrst in pa še v taki zimi.

Še ena mi pride v glavo.

Vprašam voznika, če ni tu morda katoliške cerkve, in ko mi jo pokaže, sklenem obiskati gospoda župnika.

Župnišče ni bilo posebno vabljivo. Majhna hišica daleč za ograjo. Moram po stranski poti, potem

čez ograjo, čez gnojišče, dva psa me napadeta in malo da ne pograbit za hlače. Slednjič pride neko dekle, odžene psa, in jaz jo vprašam, če so gospod župnik doma.

„Doma, doma“ — odgovori nič kaj prijazno, ter mi pokaže z roko po ozkem, primeroma dolgem, mračnem in vlažnem hodniku proti sobi, iz katere sem slišal ropotanje šivalnega stroja.

Vstopim v sobo.

Neka stara ženska je šivala pri stroju poleg edinega okna, gospod župnik so pa sedeli pri peči in se greli.

Jaz se predstavim, povem ime gospoda, h kateremu grem, ker sem bil prepričan, da mi samo gospodovo ime more pridobiti kosilo, ter začnem napeljavati pogovor tako, da bi se iz njega razvilo povabilo k mizi.

Gospod župnik niso bili nevljudni, a tudi ne prijazni na ono plat, katere bi si jaz želel. Obnašali so se, kakor se obnaša človek, ki bi se rad koga hitro odkrižal, toda tako, da bi ne bilo nevljudno.

Toda jaz sem bil trdovraten in sem ga pritiskal vedno bolj. Slednjič dobim res kratek in jasen odgovor:

„Pogrejte se pri moji peči, če hočete, jesti pa danes nimam kaj dati, ker je post,“ mi odgovori.

„V tem slučaju se pa še za peč zahvalim,“ — odgovorim in grem vun. Saj sem imel dva kožuha, samo v želodcu še nič.

Grem torej k vozu, sedem, zavijem se v kožuha in velim pognati.

Vozila sva se dobrih pet ur vedno naprej po zasneženi planjavi. Včasih se je pričela spuščati pot navzdol, znamenje, da se bližava vasi, na drugi strani pa spet navzgor in dalje v daljavo.

V začetku je pot zanimiva, potem prične postajati dolgčas, zlasti še, če oster veter vleče okrog obraza, da se moraš ves zaviti v kožuhi. Ko si se pa na dolgočasil, prične se ti odpirati zanimivost takega potovanja in ure beže vedno hitreje.

Sani drče brez šuma po zmrzlem snegu, pred tabo se premičejo enakomerno urno konji in široka pleča voznika — njegov kožuh in kučma — ti zapira pogled naravnost naprej. Nikjer nobenega grička, nobene izpremembe očesu, ravnina, sneg, pooblačeno nebo in zimsko solnce pokuka od časa do časa skozi megle. Tu delujejo tvoje misli tako svobodno in lahno, odletavajo, se razbegavajo po planjavi in spet vračajo k tebi. Tu se čutiš tako svobodnega, prostega.

Proti večeru sem pričel opazovati, kako zahaja na ravnini solnce. Peljala sva se vedno proti zahodu, tako da sem ga imel vedno pred seboj. Kdo bi popisal to igranje barv od solčnih žarkov, ki so se

odbijali ob megle, jim zlatili robove, jih obdajali s čudovitim bleskom, a koj spet izginjevali in vse puščali v sivem polumraku.

Ravno je solnce padlo z neba in na zahodu so se poslednji žarki še poigrali med meglami, ko se je cesta spet pričela spuščati navzdol, ob poti se prikazujejo nizke, lesene kočje, moj voznik se obrne nazaj in izpregovori:

„Kožminjce!“

Jaz se zravnjam na sedežu.

Torej sva prišla! Na vzhodu že nastopa noč.

Vas je dolga, kot po navadi v teh krajih. Ljudje zidajo namreč hiše najraje ob cesti, za vodo, po obeh straneh, kočjo za kočjo v skoraj neskončni vrsti. Na nekem prostoru zagledam kupolasto rusko cerkev, ki se je od zunaj predstavljala jako lepo.

Pozneje sem izvedel, da so jo morali na vladno povelje postaviti Boniecki na lastne stroške. Gospod je umrl nekje v tujini in hoteli so ga prepeljati domov in pokopati v družinskem grobu. Toda vlada je rekla, da dovoli to le pod pogojem, da postavijo v vasi na lastne stroške novo rusko cerkev.

Ruska duhovščina ima tu precej obširna posestva, katoliški pa je vlada pobrala vse. Nekoč je prišlo

od vlade na duhovnike, naj sporoče, koliko imajo čistih dohodkov od posestev. Gospodje so mislili, da se gre najbrže za kak nov davek, ter so naznačevali kolikor mogoče malo. Vlada je pa odgovorila: „Da ne boste imeli preveč skrbi, vam bomo vzeli posestva in izplačevali toliko letne rente, kolikor pravite, da imate dohodkov na leto.“

Naslednji prizor iz moje vožnje mi je ostal v spominu.

Ko se voziva tako uro za uro po zasneženi in premrznjeni ravani, je postalo menda vozniku dolg čas, ali pa ga je pričela lomiti radovednost. Torej se obrne naenkrat nazaj k meni in prične v svojem maloruskem narečju, v katerega se je vsiljeval vrniti nekaj velikoruskih besed:

„Vi iz Varšave?“

„Da, iz Varšave.“

„Pri vas so prazniki že bili?“

„Da, pri nas so že minili.“

„A tu pa šele bodo.“

„Da, pri vas pa šele bodo.“

„Kako je pa to: V Varšavi je naš cesar in tu je naš cesar, a v Varšavi so prazniki že bili, tu pa šele bodo?“

DVA STARCA

B. DEŠKOVIĆ

„Saj tudi pri vas ni vseeno. Vi obhajate praznike po svoje, gospod pa po svoje,“ odgovorim.

„Seveda, gospod je gospod, človek je pa človek,“ odvrne — „a zakaj pa v Varšavi kmetije ne praznujejo tako, kot mi?“ —

Njemu se ni nič čudno zdelo, da ima pod enim cesarjem gospod drugačno vero kot kmet, toda ni mogel razumeti, da praznuje pod istim vladarjem ljudstvo v enem kraju drugače kot v drugem.

Pridrčimo pred graščino. Gospod Boniecki mi priteče iz hiše naproti in me pelje v sobo. Lakaj pobere moje reči in jih nese za menoj.

Kako prijetno je v topli, lepo opravljeni, z vsemi potrebščinami oskrbljeni sobi po takem popotovanju!

Nekaj časa me puste samega, da se uredim in nekoliko oddahnem, potem pa pride spet gospod v sobo in me povabi v salon na čaj.

Imeli so ravno sveti večer.

Ko sem izstopil na postaji, je bilo, kakor da bi skočil za 14 dni v koledarju nazaj. Iz Varšave sem se odpeljal dne 8. prosinca, zvečer sem v vlaku zaspal, in ko sem se zjutraj zbudil, je bilo dne — 24. grudnia.

Torej sem praznoval lansko leto dvakrat božične praznike popolnoma pravilno.

Na sveti večer se postijo Poljaki ves dan, da nič ne jedo noter do večera. Zvečer imajo pa imenitno večerjo, takozvano „viljo“. Tudi tu so se ravnali po tem staropoljskem običaju. Vendar so zame, vidoč, da pridem nekoliko utrujen in premražen, pripravili čaja — dasiravno niso slutili, da se bom vozil tešč. „Vilja“ namreč še ni bila gotova.

Najprej mi je pa gospod Edvard predstavil svojo gospo — rojeno grofico Tiškevič, slabotno, a izredno milo in pobožno damo, sestro sedanje vdove grofice Potocke iz Levova.

Menda nisem še našel tako simpatičnega družinskega kroga, kakor tu, na tej pozabljeni in oddaljeni pokrajini. Nemogoče bi bilo tudi najti med visoko aristokracijo bolj blagih in priljudnih duš, kakor sta gospod in gospa Boniecka, in tako milih otrok, kot so njihovi. Bilo je veselje gledati, ko so vstopili v vrsto, največji deček je imel okrog deset let, najmanjši, Andrejček, morda tako imenovan po sedaj umorjenem grofu Andreju Potockem, je pa name svetlo gledal iz plenice, šele nekaj mesecev star. Bilo jih je sedem po številu, in oče mi jih je začel predstavljati po imenih, pet dečkov in dvojce deklic.

Pred leti sem spoznal tudi družino grofa Andreja Potockega v Levovu. Ko sem bil pri knezih Sapieha, so njegovi otroci večkrat prihajali k nam igrati se z našimi. Boniecki imajo po vrsti štiri dečke, potem pridejo šele deklice, pri Potockih je pa ob-

ratno, štiri deklice in potem šele deček Adam, „Kron-princ“ te slavne poljske rodovine.

Adam je bil takrat še majhen. Sestre so ga včasih pripeljale s seboj; ko so se pa pričele igrati, so ga porinile na stran in takrat je včasih prišel v mojo sobo in jaz sem mu pokazoval knjige s slikami.

Nekoč so prišli Potocki k nam, ko ni bilo naših doma nobenega razen sestre mojega gojenca „knežička Marija“, sedaj omožena z grofom Šeptyckim, ki je bil avstrijski atašé v Mandžuriji. Naenkrat zaslišim po palači strašno kričanje in razsajanje in potem plane „knežička Marija“ v mojo sobo: „Za božjo voljo! Otroci so se razlezli po vseh sobah in kriče. Dajte jih vi ugnati, mene ne ubogajo.“

Vzamem svetilko z mize — bilo je ravno z mrakom — in grem v sosednjo sobo kneza Pavla, mojega gojenca, odkoder se je ravno v tem trenutku razlegal krik. Odprem vrata, kar začutim nekaj mehkega pod nogami, se spotaknem in padem in malo, da nisem prevrnil svetilke. Pogledam: pod nogami se mi valja dvojce dekletce grofa Potockega. Otroci so se igrali, eni so se skrivali, drugi jih pa iskali in kadar so jih našli, so zagnali krik.

Zdaj je „grofica Katarina Potocka“ že 16letna gospodična, mali Adaš Potocki pa tudi že odrasča v gospodiča, toda jaz jih nosim še vedno v srcu in v spominu, kakor so bili takrat.

Ko sem izvedel grozno vest o umoru grofa Potockega, so mi še bolj živo stopili v spomin prizori iz družinskega življenja in novica me je pretresla silno.

Ljudje, ki so v zasebnem in v družinskem življenju tako vzorni, ne morejo biti v politiki tirani. Ta sklep je zame neovrgljiv.

* * *

Po čaju sva se z gospodom še razgovarjala nekaj časa, razkazal mi je hišo in pripovedoval o ondodnih razmerah in o delovanju svojem in svojih načrtih.

Grof Edvard Boniecki je namreč z vso dušo krščanski sociallec in živi samo za eno idejo: za zadružništvo. Okrog te ideje se sučejo vse njegove misli, načrti in delovanje. Seveda nima v tej stvari teoretične izobrazbe, kajti prišel je nanjo čisto samodsebe, ker je prišel do prepričanja, da je samo potom zadružništva mogoče razvozljati na Ruskem tako zmedeno socialno vprašanje.

On je popolnoma demokratičen sociallec, seveda krščanski. Spustil se je med ljudstvo in deluje iz ljudstva. Aristokratičen je samo v toliko, da je postavil svoje znanje, svoj vpliv in svoje zveze, pa tudi svoja sredstva v službo zadružniške ideje.

Ustanovil je v svoji vasi konsumno društvo, ki se dobro razvija. Poprej so tam vso trgovino imeli v rokah izključno le judje. Največjo prodajalnico je imela neka judinja, ki si je izposodila od kmetov denarja, da je pričela trgovino, potem jih je pa drla z njihovimi denarji. Seveda so potem tudi judje najbolj ščuvali zoper društvo. Toda ko sem bil tam, je bila kriza že prestana in društvo se je razvijalo normalno dalje. Pričeli so že tudi od sosednjih krajev prihajati ljudje s prošnjo, da bi se jim ustanovilo konsumno društvo.

Dalje je ustanovil hranilnico in posojilnico, ki je tudi imela mnogo težav, zlasti radi pomanjkanja denarja in pa radi težkega birokratizma. Toda tudi te ovire so se že premagale in, ko sem bil tam, so se že našli domačini, ki so se izobrazili, da so pomagali pri poslovanju, in so delali vestno, marljivo in z navdušenjem.

Ustanovil je tudi kmetijsko društvo, ki je istotako imelo v začetku mnogo ovir. Po vasi se je raztrosilo, da gospod zato ustanavlja društva, da bi mu ne bilo treba kmetom dajati zemlje, ko bo prišel čas. Kmetje so nato sklenili, da ubijejo vsakega, kdor bi pristopil k društvu; prvi udje so bili večkrat v smrtni nevarnosti in so drug za drugim vsi izstopili. Nekaj časa je držal gospod Boniecki društvo samo s pomočjo svojih uslužbencev. Toda pozneje se je pomirilo, udje so spet pričeli vstopati, in ko sem bil jaz tam, je bilo že vse v navadnem tiru.

Ta tri društva so bila torej že dobro ustanovljena, poleg tega je imel gospod celo vrsto novih načrtov.

Ko mi je tako pripovedoval o svojem delovanju in o svojih načrtih, je prišel čas za obed ali „viljo“ in morala sva v sosednjo sobo.

Sicer mi je bila „vilja“ že znana, vendar sem jo sedaj videl spet od druge strani v novem krogu.

Gospodar prinese na krožniku pred obedom „oblatke“, vsakdo navzočih stopi k njemu, odlomi kosček „oblatka“, si sežeta v roke, in povesta svoja voščila. Potem gre vsakdo s svojim kosčkom oblatka k sosedu in ponovi z njim ceremonijo. Tako si izmenjajo vsi navzoči oblatke in izrazijo voščila. Potem se vsedejo k mizi. Pod mizo in na mizi pod prtom se nahaja seno, v spomin na seno v jasilah. Po bogati večerji vstanejo gostje, gredo v

salon in igrajo in pojejo poljske božične pesmi, takozvane „kolende“. Tudi med večerjo se naenkrat zasliši v predsobi ali pod oknom petje vaških otrok, kolednikov, katerim se potem dajo kakšna darila.

V našem slučaju se je po večerji sam gospod vsedel h klavirju, a otroci, štirje dečki in deklica, so peli s svojimi mladimi glasovi, da jih je bilo veselje gledati in poslušati. Jaz in gospa sva pa sedela na strani na foteljih, kadila cigarete, gledala in poslušala.

Tako je hitro pretekel čas do božičnice.

Za kapelico je bila prirejena soba v prvem nadstropju.

Gospodu Bonieckemu se je namreč posrečilo dobiti od ministrstva dovoljenje, da se sme v njegovi hišni kapelici opravljati sveta maša. Do katoliške cerkve je namreč daleč, blizu petdeset vrst. Najbližja cerkev in župnija je v Braclavem. Braclav je bilo nekdanja stolica vojvodstva braclavskega, za poljskih časov. Imelo je več cerkva in samostanov, mnogo lepih poslopij, šol itd. Zdaj je pa umazano judovsko gnezdo, samo katoliška fara je še ostala, ki se pa razteza na celo vojvodstvo. Povsod po teh krajih se nahajajo samo groblje stare slave in kulture. Dovoljenje za mašo je bilo od gospoda ministra dobiti jako težko. Dolgo časa so odbijali, slednjič je pa vendarle šlo. Ker ima gospod dobre zveze, mu je slednjič nekdo izdal, kaj je bil vzrok, da se prošnja toliko let ne reši?

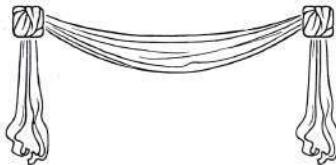
Imel je namreč neko piko. — Nekdo ga je denunciral, da opravlja v svoji hiši tajne pobožnosti. Imel je namreč navado, da je zvečer z ženo in z otroki skupaj molil rožnivenec. Nekdo je moral to opaziti in naznaniti vladi, ki si ni mogla razložiti, kaj to pomeni?

Slednjič se mu je vendarle posrečilo pregnati dvome visokih gospodov in dobiti dovoljenje za mašo.

Pri polnočnici je bilo mnogo ljudstva, katoličanov iz vasi in iz sosednjih okolic. Podnevi jih je prišlo mnogo manj, ker so se bali obračati nase pozornost, dasiravno je bilo za mašo dovoljenje od ministrstva. Toda vseeno bi lahko vzbudilo preveč pozornosti in bi si lahko kdo mislil, da se tu vrši kakšna verska propaganda, kar je na Ruskem ravno tak zločin, kot revolucijska propaganda.

Po pobožnosti sem legel in spal do jutra — do svetega dneva.

(Konec.)

Sveti večer na Ukrajini.

Spisal dr. Leopold Lénard.

(Dalje in konec.)

Drugí dan je bil Sveti dan. K polnočnici je prišlo mnogo ljudi, menda vsi katoličani iz okolic. Saj je bilo to zanje nekaj čisto posebnega, da bi imeli tako blizu mašo. Vsa kapelica je péla „kolende“, one starodavne, preproste poljske božične pesmi, katerih nekatere segajo bajè še v poganske čase in so se pozneje prikrojile krščanskemu nazarju. Pri maši so mi stregli vsi štirje dečki gospoda Bonieckega obenem. Najmlajši, Kazio, ni znal še drugega odgovoriti kot „amen“, zadržal se je pa lepo, kakor je videl druge.

Popoldan je bil prost. Pravzaprav pa nisem imel skoraj nobenega prostega trenutka, ker me je gosp. Boniecki neprenehoma hotel imeti pri sebi, in edini predmet pogovora je bilo združništvo. Silno ga je zanimala „Zadružna Zveza“. S sabo sem mu prinesel njena pravila in nekaj letnih poročil, moral sem mu prevajati in tolmačiti stavek za stavkom in vmes mi je neprenehoma zadajal vprašanja.

„Toda pri nas za sedaj ni niti misliti, da bi vlada dovolila ustanoviti kaj podobnega,“ je odvrnil.

„Ali ste že poizkusili?“ vprašam.

„Da, poiskovali smo ustanoviti neko skupno središče za dobavo in prodajo blaga“ — menda nekaj takega, kot je pri nas „Gospodarska Zveza“ — toda ni se dalo. Vlada bi dovolila samo tako centralo, ki bi dajala pismeno nasvete pri ustanavljanju društev in v raznih drugih slučajih, toda ne dovoli revizije, denarnega posredovanja itd. S tako centralo pa ni nič pomagano.“

„Saj vpeljuje bajè zdaj vlada sama moderne reforme.“

„Seveda jih. Za naš okraj je n. pr. nastavlil gubernator potovalnega učitelja za poljedelce, da bo po vaseh imel predavanja o poljedelstvu. Z enim odlokom ga je nastavlil, z drugim mu je pa prepo-vedal popotovati, da ne bo revolucioniral kmetov. Vprašal je, kaj naj torej dela, če ne sme po okraju potovati, in odgovorili so mu, da sme sedeti doma in odgovarjati na pisma, katera bi mu kmetje pisali in v katerih bi ga prosili za nasvete v poljedelskih zadevah. Takih pisem pa ne bo lahko dočakal, ker kmetje ne znajo pisati.“

Ko sva se nagovorila, me je peljal vun; ogle- dala sva si konje, gospodarska poslopja, okolico, nazaj grede sva vstopila v veliko poslopje, nedaleč

od palače, kjer je njegova administracija in kjer je nastanjena tudi novoustanovljena hranilnica in po- sojilnica. Tu sem se seznanil z raznim osebjem, pri- padajočim h graščinski administraciji in pričel z njimi pogovore. Zlasti mi je ugajal nek domač možak, Rusin, ki je za pisarja pri hranilnici. Bil je pri vo- jakih, kar se vidi na njegovem obnašanju, zlasti pa iz govora, ker meša neprestano velikoruske besede v svoj rusinski govor. To je močan človek srednjih let, črne polti, jako inteligenčen in prijazen. Piše zelo čedno, bere dobro — seveda samo rusko — rad čita, če kaj dobi. Brati in pisati se je naučil sam, daljnjo izobrazbo je dobil pri vojaki. Kako škoda, da je šolstvo tu tako zanemarjeno! Koliko bi lahko tak človek koristil, ako bi mogel obisko- vati šolo!

Medtem se je zmračilo in treba je bilo domov na čaj. „Mama bodo že hudi,“ je rekel gospod Boniecki. Doma so res že pričakovali s čajem in pecivom. Med drugim je bila na mizi tudi naša čisto pristna dolenjska orehova potica. Izkazalo se je, da sva jaz in Kazio najbolj prijatelja orehove potice, ki se je res tako sušila na mizi, da je bilo tekom praznikov treba prirediti še drugo in tretjo izdajo. V očigled naše dolenjske orehove potice sem kar pozabil na ruske in poljske piroge in druge po- dobne reči. Orehova potica me je spet spomnila, da sem še Slovenec.

Po čaju sva se spet razgovarjala z gospodom in delala načrte do večerje; po večerji so otroci spet zapeli nekaj kolend in oče je igral na glasovirju, kot prejšnji večer. Potem sem se pa kmalu položil spat.

Božični dan je bil pri kraju in ni prinesel nič posebnega.

* * *

Drugega dne se je pričelo ponavadi. Nekoliko pred obedom pa — bil sem pri gospodu v njegovi sobi — pride lakaj in pové, da sta prišla dva moža iz Samčinjec.

„Naj prideta notri,“ odgovori gospod.

Vstopita dva postarna možaka v belih kožuhih in s črnima kapama, eden je imel črno razmršeno, drugi že močno posivelo brado, dolgi lasje so mu padali po plečih. Pričneta se priklanjati nizko, skoraj

do tal, poljubita roke gospodu in meni, izvlečeta iz kožuhov dva bela, trda hlebčka in ju izročita gospodu. Pozneje sem jaz enega razlomil in pričel jesti za poizkušnjo. Bil je navaden pšenični kruh, a zvít, kot bi bil potica. Pravijo jim kolači. Take kolače prinašajo kmetje v dar gospodu, kadar pridejo o Božiču čestitat. Govorila sta neko čudno mešanico. Gotovo sta imela najboljšo voljo govoriti po poljski, toda jezik je znal edino le rusinski, da bi pa to neizgledalo preveč neolikano, sta mešala vmes, če nista znala poljskega, kak ruski izraz, katerega sta se naučila pri vojaki. Gospod je govoril ž njima poljski. Izpraševal ju je, kako je z njihovo cerkvico. Rekla sta, da je zid že dodelan in prihodnje leto bo treba omisliti notranjščino. Imela sta pa še neko posebno prošnjo:

Neki kmet iz njihovega kraja je šel nekoč v Rim na božjo pot in je tam videl, ne vem več v kateri cerkvi, neko podobo Matere Božje, ki je nanj naredila posebno močan vtisk. Pripovedoval je o nji doma sovaščanom, in zdaj je vsa vas sklenila, da mora v novi domači cerkvi biti ravnotaka podoba Matere Božje, naj stane, kar hoče. Ker pa sami ne vedo, kako bi jo dobili, prosijo gospoda, naj bi jim posredoval. Gospod jima je to obljubil, izpraševal ju je še nekaj podrobnosti o novi cerkvi, in potem sta se poslovila. Pred odhodom sta se ravnotako priklanjala, kakor prvič, in poljubljala roke.

Po njunem odhodu mi je gospod pojasnil, da sta to dva odposlanca iz neke oddaljene čisto katoliške poljske „plemenitaške“ vasi. Na Litvi in na Ukrajini se namreč nahajajo cele vasi, katerih prebivalci so poljski plemenitaši še iz starodavnih časov — takozvana šlahta zagonova, kmečko plemstvo. Seveda se nič ne razlikujejo od navadnega kmeta. Vero so ohranili, jezik se je pa močno pomešal z rusinskim, vendar imajo še globoko zavest, da so poljski plemenitaši. Jaz sem takoj sklenil, da obiščem tekom tedna njihovo vas in povem to možema, kar jima je napravilo veliko radost.

„Samo povedati morate, kdaj pridete, da vas bomo pričakovali. Naredili bomo doma zbirko, da vas bomo pogostili.“

„Tega pa ne,“ odvrnem. „Zbirajte raje za cerkev, jaz pa pridem enkrat čisto nepričakovano, si ogledam cerkev in spet vrnem. Gostiti me ni treba čisto nič.“

„Nekaj bo pa vendar treba pripraviti.“

„Čisto nič.“

Slednjič mi je še gospod Boniecki pomogel in šele njemu se je posrečilo dopovedati, da ni treba zame nobenega sprejema. Zmajevaje z glavama sta odšla. Jaz sem bil jako radoveden videti, kako izgleda katoliška vas na Ruskem in sem jo sklenil obiskati pri prvi priliki.

Po obedu je šlo kot prejšnjega dne. Delala sva z gospodom razne načrte, debatirala o zadružništvu, ogledavala si okolico in slednjič spet zašla v administracijo. Ko sva se vračala domov in bila že skoraj pred domom, me gospod vpraša:

„Ali ste videli v kapelici kakšno znano osebo iz Varšave?“

„Nisem gledal. Sicer pa, kdo bi mogel tu biti?“

„Uganite.“

„Ne uganem.“

„Ali poznate gospodično Marto?“

„Marto Nižankovsko? Seveda jo poznam! Ali je tu? Kako neki?“

„Ker je pri nas doma. Njen oče je oskrbnik moje pristave „Bonča“. Če hočete, se pa peljeva jutri na izprehod in obiščeva Bončo. Boste videli, kako je pri nas na pristavi. Toda morava jim naznaniti, da bodo doma.“

„Zato bo že prepozno.“

„Saj jim lahko telefoniramo. Ali hočete ž njo govoriti?“

„Kako telefonirati?“

„Kako? Kot ponavadi. Jaz sem na vse pristave naredil telefon. Bom jaz zvezal. Tako-le. Zdaj pa lahko govorite.“

Medtem sva namreč prišla v hišo in stopila v vežo, kjer se je nahajal v posebni izbici telefon. Okrog se je vlegla tiha noč, vso ravnino je pokrival droben, zmrznjen sneg, v vasi je izumrlo vsako življenje, in v tej gluhi, mrzli noči je letel moj glas nekaj ur daleč na samotno pristavo, sredi širnih poljan, in od tam je prihajal k meni glas gospodične Marte. Kako čudno se je tu zčila civilizacija in nekultura!

* * *

Drugi dan po Božiču je tam še zapovedan praznik. Torej je minulo predpoldne, kot po navadi. Popoldne pa je velel gospod vpreči v sani dva majhna konjička, sam je prijel za vojke, jaz sem sedel poleg njega, „kucika“ potegneta in sani zdrče po zmrzlem snegu v megleno ravan.

Med potjo sem doživel še sledeči dogodek:

Pripeljala sva se mimo neke pristave, kjer je bil za oskrbnika domačin, Rus, seveda nekoliko bolj izobražen kot kak navaden kmet. Ko se peljeva mimo poslopja, naju je zapazil oskrbnik iz hiše in prišel na cesto pozdravit gospoda. Gospod zadrži konjička in se obrne k oskrbniku, ki je stal poleg sani na cesti s kučmo v rokah in se nizko klanjal, ter ga nagovori:

„Kako je pri vas doma? Je že kaj bolje?“

Iz poznejšega pogovora sem izvedel, da je oskrbnikova žena na umu zbolela. Oskrbnik odgovarja s kučmo v rokah in nizko se klanja:

„Oh, težava je, gospod, težava,“ — odvrne oskrbnik. — „Bojim se, da se bo zgodila nesreča. Enkrat je vzela nož in hotela „zarizati“ (zaklati) otroka, da smo ji komaj ubranili. Potem je rekla, da bo „zarizala“ mene. Gotovo se bo zgodila nesreča, ker je nemogoče vedno paziti nanjo. Ali ne bi bili tako dobri in preskrbeli, da bi jo spravili v norišnico?“

„Sem že iskal,“ odvrne gospod Boniecki, „pa ni bilo mogoče je nikamor spraviti. Povsod je prenapolnjeno. Morate še nekoliko potrpeti.“

Na Ruskem je namreč taka navada, da če kdo znori, mu ne verjamejo, da je nor, dokler ni enega ali dveh zaklal. Potem ga primejo in zapro, sedi par mesecev v preiskovalnem zaporu, nato pride pred sodišče, zdravniki mu dajo izpričevalo, da je nor, in sodniki ga prisodijo v norišnico. Našega oskrbnika pa menda ni veselilo tako dolgo čakati, torej je nadaljeval:

„Morda bi pa bili tako dobri in našli takega zdravnika, ki bi ji kri izpustil, da bi umrla.“

„Kaj pa mislite!“ zakriči s sani dol — nanj gospod Boniecki „to se pravi, človeka umoriti, in to je greh! Temu jaz že ne morem pomagati!“

Oskrbnik se ustraši in se prične opravičevati:

„Saj nisem jaz tako mislil. Bil je samo naš pop, ki mi je svetoval, naj najdem takega zdravnika. Rekel mi je, da je tudi njegov sin tako zbolel kot sedaj moja žena, pa je našel nekega zdravnika, ki mu je kri izpustil, da je umrl, in potem je rekel pop: „Slava Bogu! I jomu lehče stalo sja i mnje lehče.“ — Pri tem je oskrbnik s kučmo v roki posnemal z glasom in s kretnjo telesa popa, ki je to rekel. Nato je pa svetoval dotični pop našemu oskrbniku, naj poizkusi on na svoji ženi, kar se je poprej tako obneslo na popovem sinu.“

Gospod potegne za vojke, jaz se zavijem v svoji kožuh, in sani so drčale naprej po zmrznjenem snegu čez nepregledno ravnino, ki se je razprostirala pred nama kakor valovito morje. Svet ni tod popolnoma raven, ampak lahko valovit, semtertja razoran od manj ali bolj globokih dolin. Sani so drčale podobno urnemu čolničku po valovitem morju, se včasih naglo spustile navzdol v dolino, da sem se moral trdno prijeti sedeža, potem sta pa spet na drugi strani letela kucika navzgor. To sta bila konjička! Ni ju bilo treba nikdar pognati, a letela sta vedno kot v dirki, vseeno, če dol ali gor, ne trenotek nista šla bolj počasi, dokler nista obstala sredi razleglega polja pred stanovanjem oskrbnika. Pred hišo sta že čakala oskrbnik, star preprost in simpatičen možak, in njegova žena, ter naju peljala v hišo.

Ako bi ne vedel, da sem na daljni Ukrajini, bi si lahko mislil, da imam pred sabo kakšnega starega,

trdnega gospodarja iz ljubljanske okolice, tako se mi je zdelo tu domače. Seveda, ko sem stopil v stanovanje, sem se takoj spomnil, da sem v poljskem domu. Poljak mora imeti salon, to je zanj narodna potreba. Brez salona ne more biti nobena družina, ki se le nekoliko dviguje nad nižino življenja. Pri Poljaku igra salon v zasebnem in družabnem življenju vsaj tolikšno ulogo kot pri nas gostilna. Salon je pri nas neki nepotreben luksuz, s katerim večinoma tudi inteligentne družine ne vedo prav, kaj početi. Med Poljaki je salon potreba, brez katere ni mogoče izhajati. Vzemite salon, in življenje bi se moralo popolnoma izpremeniti.

V salonu je bila gospodična Marta in njena mlajša sestra Helena, ki je bila ravno močno zamišljena. Revica je stala pred važno odločitvijo: ali se omožiti, ali stopiti v samostan. Stariši so bili bolj za prvo, njo je vleklo bolj k drugemu. Kako je slednjič izpala odločitev, ne vem. Ko smo se nekoliko pogovorili, so mi pričeli razkazovati gospodarstvo in živino, potem smo se spet vrnili v salon in se napili čaja. Medtem se je storila trda noč in pričel je naletavati droben, suh sneg. Obenem je bilo jako mrzlo.

Ko sva se vračala, je bilo temno kot v rogu, in o kakšni poti nobenega sledu. Toda kucika sta hitela spet čez gričke in jarke neprestano dalje, sani so padale in odletavale in jaz, zavrt čez glavo v kožuh, sem odskakoval na sedežu. Slednjič sva pa čisto srečno in pravilno prišla v Kožminjce in obstala pred grajščino. Služabniki so prihiteli čez prag in pomagali izriniti se iz kožuhov in se opreti na otrple noge. Iz temne, mrzle noči sem stopil naenkrat v bogato razsvetljen, razkošno opremljen salon, in k meni je prihitel mali Kazio.

* * *

Drugega dne popoldne — me je peljal gospod v vaški konsum, katerega je on pomagal ustanoviti. Za prodajalca je bil naš vaški policist. Mož je izprevidel, da ima dovolj časa na razpolago, zakaj bi se torej na pošten način ne potrudil za postranski dohodek. Sicer je res izgledalo nekoliko čudno, da je v svoji vojaški obleki in z bridko sabljo ob boku tekal semtertje po prodajalnici in dajal otrokom za pol kopejke sladkorja ali ženskam natakale petroleje, toda kmalu so se privadili, on na službo, ljudje pa na prodajalca. Vaška policija je namreč na Ruskem v državnih rokah, in policist je vojaški človek kot pri nas orožnik. Sicer je pa bil naš „stražnik“ res vsestransko poraben človek. On ni samo prodajal v konsumu, ampak je tudi sedel v odborih vseh naših društev, in je bil naša najboljša organizatorična sila. Jaz sem kupil za nekaj kopejk sladkorčkov in jih

prišel deliti otrokom, ki so gledali skozi vrata. Prvo dekletce ni hotelo na noben način vzeti; ko sem jo vprašal, zakaj ne mara, mi je odgovorilo, da nima kopejke. Imela sva jaz in stražnik dovolj dela, preden sva ji razložila, da dobi sladkor zastonj, brez kopejke. Slednjič je sprejela, toda videti je bilo, da nič prav ne zaupa in si ne more razložiti, kako da človek nekaj daje, ne da bi zahteval za to plačila. Opazil sem, da je to ena izmed značilnih črt v značaju tukajšnjega ljudstva. Ono ne pozna dobrote in ne more razumeti, da bi mu kdo storil kaj dobrega, ne da bi za to zahteval primerne plačila. Ta nezaupljivost je ena največjih ovir za delovanje med ljudstvom. Ako vidi kmet, da mu kdo kaj daje ali stori kaj dobrega, ne da bi si izgovarjal primerne plačila, misli, da mora za tem tičati kaka goljufija, kajti da bi iz dobrote kdo mogel kaj dati ali storiti, tega on ne razume. Pojem dobrote in pojem hvaležnosti sta mu tuja. Če more ukrasti, zakaj bi ne ukradel, če more goljufati, zakaj bi ne goljufal, in če more koga izkoristiti, ga bo izkoriščal, da je groza!

Konsum v Kožminjcah se razvija za ondošnje razmere jako lepo. Zlasti pred prazniki se je promet silno dvignil. Pomisliti je pa treba, da je vas jako velika, šteje več tisoč duš, in da je to edina krščanska prodajalnica v vasi. Prodajajo se samo špecerijske reči, in ljudje kupujejo večinoma le za kopejke in pol kopejke. Torej ima prodajalec silno veliko dela. Prosil je, da so mu dali pomočnika, ker sam ni mogel več od zjutraj do večera vzdrževati dela. Slednjič so res najeli še nekega dečka, ki se mora sam vzdrževati, biti v trgovini ves dan in delati še ponoči, da ima komaj nekaj ur počitka, in mu plačajo za to štiri rublje na mesec.

* * *

Pozneje popoldne se je vršil letni občni zbor našega kmetijskega društva v administracijskem poslopiju gospoda Bonieckega. Udeležba je bila jako velika, da je bila prostorna dvorana popolnoma zasedena. Jaz sem sedel poleg svojega prijatelja gospoda stražnika, ki mi je najlaže dajal pojasnila, kadar sem jih potreboval, kar je izvrševal z največjo postrežljivostjo. Predsednik je bil gospod Boniecki, tudi njegova gospa je kot odbornica bila navzoča. Zborovanje je trajalo jako dolgo, ker so v razgovor prišle ne samo zadeve kmetijskega društva, ampak tudi hranilnice in posojilnice, konsuma, čitalnice; razgovarjali so se načrti za živinsko zavarovalnico, ki se pa še ni ustanovila, in za kmetijsko razstavo, ki se je vršila še istega meseca, ter še mnogo drugega. Poslovni jezik je bil ruski; toda izkazalo se je, da razen gospoda predsednika,

nihče ni znal pravilno govoriti rusko. Nekaj njegovih uslužbencev in uradnikov Poljakov je govorilo še kolikor toliko, domačini kmetje so pa govorili ukrajinsko in samo tuintam primešali kakšen ruski izraz, ki so se ga naučili pri vojaki. Seveda je tako nastalo mnogo nesporazumljenja, kar je občutno oviralo zborovanje. Najbolj enostavno bi bilo, ako bi še predsednik govoril ukrajinsko, toda postava zahteva, da mora posredovalni jezik v društvu biti ruski.

Kmetje so jako živahno posegali v debato in govorili z veliko vnemo. Najbolj se je razvnel neki moj sosed, star širokopleč kmet, z napol sivo, napol črno, strašno razmršeno brado. Kričal je in mahal z rokama in opozicija mu je burno pritrjevala. Toda ne mislite, da se je šlo za kako poglavitno točko, radi katere se je tako razvnel! Šlo se je za po naših pojmih precej malenkostno stvar.

Voznik, ki je hodil z lastnim vozom z dvema konjema in s svojim fantom v mesto po blago za konsum, je dobival za pot po 40 kopejk (1 krono). En dan je vozil tje, zvečer kupoval in nakladal, proti jutru se odpeljal in zvečer drugega dne se je vrnil v Kožminjce. Zdaj je pa odbor poročal, da se voznik pritožuje, da je premajhna plača, in predlagal, naj bi se povišala na 80 kopejk. Opozicija je pa temu strastno nasprotovala in njen voditelj, moj kuštravobradi sosed, je dokazoval, da je ta plača še veliko previsoka. „Kadar grem jaz v mesto na trg, zapravim samo dve kopejki zvečer za kruh,“ je trdil in zakričal: „Če bi se šlo za moje kopejke, bi me ne bolelo tako, kakor kadar vidim, da se tako brezvestno zapravlja ljudski denar.“ Na te besede, katere je izpregovoril kriče na ves glas in mahaje z obema rokama in s telesom, je opozicija burno zaploskala. Po dolgi debati se je pa le posrečilo taktu gospoda predsednika narediti kompromis s sledečim predlogom: Za sedaj ostane redoma še staro plačilo, odbor se pa pooblašča, da sme v izrednih slučajih izdati za vožnjo tudi do 80 kopejk. Proti temu je glasovalo slednjič samo devet mož, ki so pa tudi izjavili, da ostanejo še vseeno pri društvu. Po shodu je stopil načelnik opozicije k predsedniku g. Bonieckemu in ga prosil odpuščanja, da je tako hudo nastopal, ter se izgovarjal, da je to delal le z ozirom na splošni blagor.

Potem je prišla v razgovor točka: kateri listi naj se naroče za čitalnico?

Predsednik in dober del članov odbora in društva so bili Poljaki. Toda poljskega lista ni bilo mogoče naročiti. Vlada bi tega nikakor ne dovolila. Sklenili so naročiti majhen rusinski listič „Svitova Zirnica“, proti kateremu se je visoka vlada izrekla, da nima nič, ako se naroči. V zadevi dnevnika je

pa poročal predsednik, da se je obrnil na vlado po navodila, in so mu rekli, da morejo naročiti edinole ali vladni list „Novoje Vremja“, ali pa judovsko borzno glasilo „Birževija Vjedomosti“. Občni zbor se je odločil za prvo.

Med tem poročilom zaslišim v dvorani za hrbtom šum. Moj prijatelj stražnik, ki je sedel poleg mene v klopi, je skočil kot strela s sedeža in čez klopi k vratom, kmetje so se prestrašeni odmaknili od mene, bilo je, kot bi kragulj planil nad piščeta. Ozrem se nazaj in vidim, da je vstopil sam stanovój pristav, načelnik vaške policije vsega „stana“. Načelnik policije vsega okrajnega glavarstva se imenuje „ispravnik“. Okrajno glavarstvo je pa spet razdeljeno na več „stanov“, in načelnik policije enega stana se imenuje „stanovój pristav“. Sicer to ni bogvekakoli učena oseba. Bil je poprej morda kje pri vojaki za „feldveblja“, pa se je naveličal vojaščine in je prestopil k policiji. Toda njegova oblast je velika in v zavesti svoje oblasti in dostojanstva je tudi nastopil kot kralj v svojem kraljestvu. Strah navzočih je bil popolnoma nepotreben, kajti gospod so prišli s popolnoma dobrim namenom. Izvedeli so, da se vrši zborovanje in dasiravno je vlado zastopal že dovolj intenzivno naš gospod stražnik, vendar so mimogredé še sami hoteli pogledati, kako se vrši. Vršilo se je pa tudi res vse tako postavno; gospod predsednik je govoril ravno najbolj pravilno ruščino, ko je vstopil pristav, in nadaljeval mirno svoj govor, ne da bi se ustavil za minuto, da bi tudi najbolj strogo oko postave ne našlo nobenega pohujšanja.

Najbolj v zadregi sem bil še jaz. Kmetje so se prestrašeni odmaknili od mene, moj prijatelj stražnik se je postavil po svoji uradni dolžnosti kot sveča k vratom, a jaz sem obsedel sam v klopi. K sreči je zapazila neka Rusinja, absolvirana slušateljica medicine, katero je nadaljeval gospod Boniecki na lastne stroške v vasi in ji dal v administracijskem poslopu poleg plače tudi hrano in stanovanje, proti temu, da je brezplačno zdravila kmete, mojo zadrego in prisledla k meni. Ker je ona dobro poznala ondošnje razmere, sem bil vesel, da imam pri sebi človeka, ki bi mi lahko s kako besedo priskočil na pomoč, ako bi se oko postave pričelo kaj nad mano spotikati. Toda tudi ta previdnost je bila nepotrebna. Oko postave je sicer večkrat obtičalo na moji malenkosti, toda se mu najbrže nisem zdel nevaren za obstoj svete Rusije. Nato je sedel gospod pristav k predsednikovi mizi tako, da je kazal zborovalcem svoje uradno dostojanstvo od zadnje strani, ter ves čas pisal. Pozneje sem vprašal, kaj je tako pisal, in sem izvedel, da je prinesel od gubernatorja dovoljenje, da se sme pri predavanjih v izobraževalnem društvu rabiti magična svetilka, ter pisal dotični protokol. Za

to milost je prosil gospod Boniecki že vse leto. Druga prošnja, da bi se smela ustanoviti ljudska knjižnica, se pa še ni rešila. Mimogrede je hotel pri tej priliki gospod pristav izterjati neke davke od vaščanov. Prišel je pisati in klicati kmete k sebi, ter je med tem menda čisto pozabil, da se vrši obenem v dvorani shod kmetijskega društva. Tako se je zborovanje lepo mirno končalo.

* * *

Obljuba dela dolg, in jaz sem hotel kakor mogoče hitro izvršiti svojo obljubo, da pridem obiskat svoja znanca v Samčinjce in si ogledam novo cerkvico. Drugega jutra velim napreči konje in se odpeljem. Pred odhodom sem se dobro najedel in še vzel nekaj s seboj v žepe, kajti računal sem s tem, da ne dobim ves dan ničesar. Dasiravno so konji bili dobri in tekli neprenehoma, je bilo vendar čez popoldne, ko sem dospel v dotično vas. Večinoma sem se vozil po zmrznjeni strugi reke Bug; ker stoje vasi večinoma ob vodi, sem videl med potjo več rusinskih vasi. Toda rusinske vasi so tako podobne druga drugi kot jajce jajcu. Raditega me niso nič zanimale.

Slednjič se pripeljem v Samčinjce, ljudje prihite od vseh strani k mojemu vozu, me pozdravljajo in spremljajo po poti, ki se je vila od reke skozi vas navzgor po precej napetem klancu proti cerkvi. Pritečeta tudi moja znanca iz Kožminjec, mi delata velike poklone in vabita, naj stopim v hišo, da se nekoliko okrepčam. Toda jaz odvrnem, da sem prišel samo pogledat, kako zidajo cerkev, in se moram takoj vrniti. Bal sem se namreč, da bi utegnil moj prihod obrniti nase preveč pozornosti in vzbuditi sum, kot da sem prišel s kakšno versko misijo.

Najprej si dam pokazati staro cerkev.

Večja revščina je komaj kje mogoča! Sredi ograjenega prostora, ki ima, po nekih polomljenih lesenih križih sklepati, biti pokopališče, stoji obširna lesena baraka, pokvečena na vse strani in razbita, da bi pri slabem vremenu nihče ne iskal rad pod njo zavetja. Notri sem našel nekaj, kar je služilo za oltar, in na njem nekaj starih, razcapanih cunj, iz katerih mi pod nobenim pogojem ni bilo mogoče razvideti, kakšno barvo so imele prvotno. Stropa in tlaka seveda ni bilo v baraki nobenega, nesnaga pa nepopisljiva. Rekli so mi, da se je poprej opravljala tu sv. maša enkrat na leto. Toliko prijaznejša je bila nova, kamenita zgradba v gotskem slogu, ki se je ravnokar dodelavala. Seveda bodo ljudje imeli še mnogo stroškov, preden bo omišljena potrebna oprava. Oblezel sem vse zidovje, splezal čisto na vrh, si z vrha ogledal okolico in se spustil spet dol na zemljo, med domačine, katerih se je nabralo medtem precejšnje število.

Ko pridem zopet dol, vidim, da je prihitelo tudi mnogo otrok iz vasi pogledat nenavadnega gosta. Pričnem se z njimi razgovarjati ter jih izpraševati iz krščanskega nauka. Prepričal sem se, da so čisto nevedni. Okoli mene so stali tudi odrasčeni vaščanje in gledali začudeno name. Pričnem govoriti z njimi, in sem takoj izprevidel, da so ravnotako slabo poučeni kot otroci. Vedeli so, da so katoliške vere in da pripadajo h katoliški cerkvi, vedeli so tudi, kdaj imajo poste, kateri dan v tednu se ne sme delati, da se mora o Veliki noči izpovedati, toda kako se izpovedati, niso vedeli. Mora pač izpovednik pomoči. Sicer pa tudi ni čudno, da so tako zapuščeni! Šole nimajo, cerkve ne, duhovnika vidijo enkrat na leto.

Vprašal sem, kdo jim uči otroke v krščanskem nauku, in sem dobil odgovor, da dva „bračiška“. Izvedel sem tudi, da je oni starec, katerega sem prvič zagledal v Kožminjcah in ki se je tudi zdaj vedno sukal okrog mene, tak „bračišek“. Obrnem se torej k njemu in se pričnem z njim razgovarjati. On je bil takorekoč poglavar te verske občine, ki je moral skrbeti za vse verske, dušne in telesne potrebe, učiti otroke, skrbeti za vzdrževanje cerkve in službe božje, nadzorovati občino. Z eno besedo, nadomestovati po svojih močeh duhovnika. Plače nima za to nobene, dajo mu samo po svojih močeh kakšno miloščino. Bilo bi približno tako, kot če bi kakšnemu naših občinskih beračev naprtili tako službo. Seveda bi naš berač laže učil, ker je bolj poučen.

Naš „bračišek“ je tudi vodil zidavo cerkve, zbiral zanjo darove, razkazoval občanom, kdo in kdaj ima priti delat itd., kar je izvrševal v resnici z veliko vestnostjo in gorečnostjo. V svojem stanovanju mi je pokazal knjigo, kamor zapisuje, kar je kdo dal ali storil za cerkev. Pisati se je naučil sam iz tiskanih knjig, torej razumete, da mi ni bilo lahko preštudirati njegove pisave. Zapisaval je silno redno in

natančno. Razen grofov Groholskih in Bonieckih, ki so dali večje vsote, je vse drugo naprosjačil v resnici po kopejkah na vasi in pri katoličanih po drugih vaseh. Koliko truda, koliko skrbi, preden se je postavila ta cerkvica.

Vas je naredila name jako reven in zanemarjen vtisk. Zdela se mi je še bolj revna kot druge sosednje pravoslavne vasi. Vprašal sem ljudi, kako jim gre, in dobil sem odgovor: „Slabo, gospod, slabo! denarja ni! v naši vasi ni graščaka, da bi bil zaslužek!“ Katoliške poljske naselbine po Litvi in po Maloruskem so namreč za poljskih časov bile slobodne in niso imele graščakov. Zdaj so pa one najbolj revne, ker, kjer ni graščaka, nima kmet nobenega zaslužka. Pričel sem se o tem razgovarjati s kmeti tudi iz drugih vasi in dobil sem prepričanje, da bi pri sedanjem gospodarskem stanju na Ruskem uničenje veleposestev pomenilo uničenje kmeta. Tam, kjer je kmet nahujskan, sičar kriči čez graščaka, toda brez njega bi pa vendar ne mogel živeti. Ako bi zdaj kar naenkrat izginila na Ruskem vsa veleposestva, bi padla Rusija daleč nazaj v omiki in blagostanju.

Toda moral sem se posloviti od gorečega „bračiška“ in njegovih sovaščanov, posloviti z zavestjo, da se več ne vidimo, in odriniti po isti poti nazaj. Vrnil sem se zvečer že precej pozno lačen in premražen.

Tako so mi pretekli božični dnevi na daljni Ukrajini. Po Novem letu sem se vrnil v Varšavo po isti poti in na enak način, kot sem prišel. Spet sem zvečer zaspal v vlaku, in ko sem se zjutraj zbudil, sem bil že v Ljubeljskem, v poljskem kraljestvu, in sem bil za 14 dni naprej od prejšnjega dne.

V Varšavi je pa bila velika radost, ko so me zagledali spet zdravega in čilega med sabo, in meni ni bilo žal, da sem naredil tak izlet.

Zasanjal sem — — —

Zložil Adolf Robida.

Zasanjal sem tja v daljave,
zasanjal sem v rožne dobrave,
zasanjal tja v sredo morja,
zasanjal do zvezd sem neba —

Srečaval sem solze na cestah,
ihtenje sem videl v zvezdah —
a solz — jaz jih nisem umel,
saj meni je majnik cvetel — — —

